

Moesõnad

Helika Mäekivi

Luisa tõlkebüroo vanemtoimetaja

Euroopa Liitu minekuga seoses on eesti keelde tõlgitud tohutul hulgal materjali. Mõnikord on tõlkijateks sattunud inimesed, kes ei ole vastavat valdkonda hästi tundnud, sageli on tõlkimisega kiirustatud. Vahel on tõlkija pidanud mõnd ammu tuntud vastet liiga tavaliseks ja püüdnud uudse väljendiga silma paista. Levinud on ka väärarusaam, et liiga lihtne ja üldkasutatav sõna teeb teksti kuidagi labaseks, aga kui lisada mõni võõrsõna või omapärane väljend, saab tõlge veidi keerulisem, asjalikum ja võib-olla isegi „eurolikum”. Kõige selle tõttu on meie keelde tulnud või taastunud hulk nn moesõnu, mille kasutamisega on hakatud liialdama. Need sõnad on mõnes kontekstis omal kohal, kuid nende liigne ja vahel ka vale tarvitus on muutunud üsna häirivaks.

Arvatavasti ei ole enam mõtet peatuda sõnadel *koheselt* ja *põhimõtteliselt* või toortõlgetel *promoveerima*, *presenteerima* jms. Kahest esimesest on juba palju räägitud ja kahe ülejäänul puhul näib, et keele areng on ise soodustanud nende hääbumist ja õigete verbide kasutuselevõttu. Pigem vaatleme selliseid sõnu, mis on muutunud eesti keelekasutuses nii levinuks, et hakatakse kaotama õiget taju nende tähenduse suhtes. Siinse loo näitelauseid pärinevad isiklikust näitekogust ja Internetist.

Väga populaarne on sõna *praktiliselt* – inglise *practically* ja saksa *praktisch* tõlgitakse rahumeeli just sedaviisi. Meil viitab sõna *praktiliselt* määr sõnana kas millelegi otstarbekale ja kasulikule (*praktiliselt ehitatud hoone*) või vastandub sõnale *teoreetiliselt* (*teoreetiliselt hea, praktiliselt kasutamiskõlbmatu*). Eesti kirjakeele seletussõnaraamat annab kolmandaks tähenduseks ka ’tegelikult, õigupoolest, peaaegu’, kuid „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999” soovitab selles viimases tähenduses kasutada sõnu *tegelikult*, *peaaegu*, *õigupoolest*, *enam-vähem* jms.

HALB	PAREM
<i>Praktiliselt</i> kogu tootmises kasutatav lämmastik eraldub loodusesse.	<i>Peaaegu</i> kogu tootmises kasutatav lämmastik eraldub loodusesse.
Naastrehvide ja lamellrehvide vaheline selge erinevus <i>praktiliselt</i> puudub.	<i>Tegelikult</i> ei erine naastrehvid lamellrehvidest eriti. ~ Naast- ja lamellrehvide vahel ei ole tegelikult selget erinevust.
Eesti Kaubandus-Tööstuskoja andmetel ei ole nimetatud ettevõttel Eestis <i>praktiliselt</i> konkurente.	Eesti Kaubandus-Tööstuskoja andmetel ei ole nimetatud ettevõttel Eestis <i>õigupoolest</i> konkurente. Või: Eesti Kaubandus-Tööstuskoja andmetel on nimetatud ettevõttel Eestis <i>ainult mõni</i> konkurent. (?)
Mais oli hinnatõus <i>praktiliselt</i> muutumatu.	Mais jäi hinnatõus <i>enam-vähem</i> samaks.
Tegelikkuses oli vajalike investeeringute summa <i>praktiliselt</i> null.	Tegelikkuses oli vajalike investeeringute summa <i>niisama hästi kui</i> null.

Väga moodne on sõna *reeglina* – inglise keeles *as a rule*, saksa keeles *in der Regel*. Varem on selle sõna levikut eesti keeles soodustanud vene väljend *как правило* 'harilikult, tavaliselt'.¹ ÕS 1999 peab sõna *reeglina* tarvitamist taunitavaks ja pakub asemele üsna mitu omakeelset ja head vastet – olenevalt kontekstist kas *tavaliselt*, *üldjuhul*, *üldiselt*, *enamasti* vms. Ja sageli pole selle sõna järele üldse vajadustki, sest lause ise väljendab tavasituatsioonis olemist.

HALB	PAREM
Ka alla 20 000 kr maksvad uued sülearvutid on <i>reeglina</i> igati jõudsad, kuid tasub uurida, ega nende puhul pole millegi arvelt kokku hoitud.	Ka alla 20 000 kr maksvad uued sülearvutid on <i>tavaliselt</i> ~ <i>harilikult</i> ~ <i>üldjuhul</i> igati jõudsad, kuid tasub uurida, ega nende puhul pole millegi arvel kokku hoitud.
Olemasolevad sulgpalliklubid on <i>reeglina</i> tekkinud rohkem kui 15 aastat tagasi, viimase viie aasta jooksul on moodustatud vaid kaks uut klubi.	Enamik praeguseid sulgpalliklubisid on tekkinud üle viieteistkümne aasta tagasi, viimase viie aasta jooksul on asutatud vaid kaks uut klubi.

Tuuleenergeetikas tegutsevad ettevõtted jagunevad reeglina nelja suurde gruppi.

Reeglina ma tõusen pool seitse kolmapäeva hommikuti.

Tuuleenergeetikas tegutsevad ettevõtted jagunevad (tavaliselt ~ üldjuhul) nelja suurde rühma.

Kolmapäeva hommikuti tõusen ma (harilikult) kell pool seitse.

Endiselt pole suudetud loobuda liitsõna osisest *piloot*-. Tasuks siiski meeles pidada, et *piloot* on eesti keeles üldiselt see inimene, kes juhib lennukit või helikopterit. Mis on aga piloodil tegemist projektide või programmidega? Pilootprojekti tegelik tähendus on see, et midagi proovitakse esimest korda teha ehk katsetada – selle alusel soovitas ÕS 1999 *pilootprojekti* asemele *katseprojekti*. ÕSi järgmises, 2005. aasta väljaandes vahetab *katseprojekti* välja *juhtprojekt* – ehk on *juht*-sõnal rohkem edu *piloodiga* võistlemisel. Näiteks pilootkooli võiks aga nimetada näidiskooliks, sest kui koolis katsetatud projekt õnnestub, võtavad teised sellest koolist eeskujuga. Sama lugu on pilootasutuse ja pilootettevõttega.

HALB

Et tegemist oli pilootprojektiga, said konkursist osa võtta kõik juhiabid.

Neljast õppemoodulist koosneva pilootprogrammiga alustati 1999. aastal.

Projekti alustasid 2001. aastal seitse pilootkooli ja praeguseks on liitunud veel 36 kooli.

Seetõttu on pilootettevõtte valikutingimused suhteliselt karmid.

PAREM

Et tegemist oli katseprojektiga ~ juhtprojektiga, said konkursist osa võtta kõik juhiabid.

Neljast õppemoodulist koosneva katseprogrammiga ~ juhtprogrammiga alustati 1999. aastal.

Projekti alustasid 2001. aastal seitse näidiskooli ja praeguseks on liitunud veel 36 kooli.

Seetõttu on näidisettevõtte valiku tingimused suhteliselt karmid.

Peaaegu igas eurotekstis kohtab sõna *väljakutse*, mille kasutamisega on ilmselgelt üle pingutatud. Isegi pisimgi ülesanne on nimetatud suureks väljakutseks. ÕS 1999 järgi esitatakse väljakutse siis, kui on plaanis pidada kahevõitlust, seda ka ülekantud tähenduses (näiteks: *Button soovib Schumacherile väljakutse esitada*). Väljakutse võib esitada ka vastaspoolele mõne mängu mängimiseks või võistluse pida-

miseks (*Tennisemängijad võivad esitada väljakutse endast üks aste kõrgemal seisvatele võistlejatele*). Samuti sõidavad väljakutsele kiir-abibrigaadid, torumehed või IT-töötajad.

Pärast eurotekstide tulekut on sellele sõnale (inglise *challenge*, saksa *Herausforderung*) antud ülekantud tähendus, mille puhul peetakse silmas võitlust millegi raskega või sellise ülesande täitmist, mille puhul tuleb arvestada paljude asjaoludega. Siin võiks vabalt kasutada ka teisi sünonüüme – *proovikivi, katsumus, raskus, ülesanne*, vahel ka *probleem*.

HALB	PAREM
<i>Aastase kasumi kasvunormi saavutamine on tõsine väljakutse.</i>	<i>Kasumikasvu aastanormi saavutamine on tõeline proovikivi.</i>
<i>Elanikkonna vananemine on Euroopale oluline väljakutse.</i>	<i>Elanikkonna ~ rahvastiku vananemine on Euroopale suur probleem.</i>
<i>Eesti seisab suure väljakutse ees.</i>	<i>Eesti seisab raske ülesande ees. ~ Eestil tuleb lahendada raske ülesanne.</i>
<i>Euroopaga liitumine on väljakutse kõigile erakondadele.</i>	<i>Euroopaga liitumine on proovikivi (või isegi katsumus) kõigile erakondadele.</i>
<i>Juhtidele esitatud väljakutse seisnebki vastandite vahel manööverdamises.</i>	<i>Juhtide ülesanne ongi vastandite vahel manööverdada.</i>
<i>Väljakutse seisneb selles, kuidas toimetada need kaunid ikoonid Eestisse.</i>	<i>Probleem on selles ~ asja teeb raskeks küsimus, kuidas toimetada need kaunid ikoonid Eestisse.</i>

Väga levinud on sõna *kaardistamine* (inglise *mapping*) vale kasutus. ÕS 1999 järgi hõlmab *kaardistamine* *maakaardi koostamist, mõõtmistulemuste kandmist kaardile* (näiteks: *Veenuse kaardistamine kosmosesondidega, veeteede märgistamine ja kaardistamine*). Nüüd on aga sellele lisandunud ülekantud tähendus: inimesed kaardistavad probleeme, olukorda, ideid, ülesandeid, vajadusi jne. Tegelikult on mõeldud millegi *väljaselgitamist, kindlaksmääramist, kajastamist, koostamist*, samuti millestki *ülevaate saamist*.² Kui keeles on sellised sõnad olemas, ei ole ju vajadust toortõlke järele.

HALB	PAREM
<i>Keskuse peamiseks eesmärgiks on pakutavate koolitusprogrammide kaardistamine.</i>	<i>Keskuse peamine eesmärk on pakutavate koolitusprogrammide väljaselgitamine.</i>
<i>Kuidas kaardistada oma mõtteid? Eesmärgiks on kaardistada vajalik raha maht ja rakendamise reaalsus.</i>	<i>Kuidas korrastada oma mõtteid? Eesmärk on kindlaks teha vajalik raha maht ja rakendamise reaalsus.</i>
<i>Süsteematiseerimine aitab olukorda kaardistada.</i>	<i>Süsteematiseerimine aitab saada ülevaate olukorrast ~ kajastada olukorda.</i>
<i>Antud andmebaasi koostamise eesmärgiks oli kaardistada rahvakultuuri praegust seisukorda ehituskultuuri vallas.</i>	<i>Selle andmebaasi koostamise eesmärk oli kindlaks teha ~ esitada rahvapärase ehituskultuuri praegust seisukorda (~ praegune seisukord).</i>
<i>Maavanema pädevusse kuuluvate ülesannete kaardistamine.</i>	<i>Maavanema pädevusse kuuluvate ülesannete (kindlaks)määramine.</i>

Lisaks eeltoodule võiks veel meelde tuletada, et *nägemus* või *visioon* tähendavad ikka veel *hallutsinatsiooni*, *kummitust* või *viirastust*. Muus kontekstis võib nende asemel kasutada sõnu *seisukoht*, *vaade*, *suhtumine*, *arusaam*, *ettekujutus*, *plaan*, *kava*.

Majandusvaldkonnas tegutsevad inimesed armastavad sageli öelda, et ettevõttel või äriühingul on *missioon* ja *visioon*. See on vahva paar, mille moodustavad häälikuliselt sarnased sõnad. Siiski jääb mõisteta matuks, miks ei võiks öelda, et ettevõttel on *eesmärk*, *siht* või *suundumus* (missiooni asemel) ja *tulevikuplaan* või *-kava* (visiooni asemel).³

Lõpetuseks olgu rõhutatud, et siin toodud näidetes oli tegemist sõnade liig- või väärkasutusega. Alati on kohti, kus need sõnad on täiesti omal kohal. Kuid eesti keeles on palju sõnu, mida kiputakse suures uuendamistuhinas ära unustama. Seepärast tasuks enne vööra sõna tarvituselevõttu alati mõelda, kas keeles on äkki mõni sobiv vaste juba olemas. See on üks viise hoida hästi seda tööriista, mida peame emakeeleks.

¹ Vt ka M. Raadik, Küsimusi KKI keelenõupäevikust. – Keelesõnumik. Valgus. Tallinn, 1987, lk 70 jj.

² Vt ka A. Mund, Kaardistades kaardistamist. – Oma Keel 2003, nr 2, lk 48–52.

³ Vt ka T. Erelt, Minu nägemus. – Keel ja Kirjandus 1994, nr 11, lk 676–679.